

בס"ד, דבר הלכה (38) אח"מ קדושים תשע"ח

מאת מורנו הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א מרא דאתרא מעלות דפנה י-ם

להערות והצטרפות: פקס: 0722777203, או ל: dvarhalacha613@gmail.com.

=====

שאלה: אדם שבטעות אמר 'זתן טל ומטר' במנחה ביום שישי וולא הספיק לחזור ולהתפלל מנחה, האם יתפלל ערבית בליל שבת שתיים, מאחר ובלא"ה לא מברכים בתפילת שבת ברכת 'ברך עלינו, ולכאורה לא ירויח כלום?

תשובה: נחלקו רבותינו האחרונים במי שלא הזכיר 'טל ומטר' בימות החורף במנחה ביום שישי, אם יתפלל ערבית שתיים. ודעת מרן הגריש"א זצ"ל, שצריך לחזור ולהתפלל ערבית ליל שבת שתיים, והסכים בזה לסברת מרן הגר"ח הלוי זצ"ל, שמאחר ולא הזכיר 'זתן טל ומטר', לא יצא ידי חובת תפילת מנחה, ועליו להשלים תפילה [ויש חולקים, כמבואר ב'הרחב דבר'].

ובימות הקיץ מי שבטעות הזכיר 'טל ומטר', יתכן בהחלט שלכו"ע צריך להתפלל ערבית שתיים, מאחר שהזכיר דבר קללה בתוך הברכה.

Question: One who accidentally asked for rain in Minchah on Friday, [and didn't repeat the Davening, as required], should he Daven Marriv twice on Shabbos in order to make up the missing Shmoneh Esreh, or perhaps since the repetition is a Shabbos Shmoneh Esreh, there is no point in repeating a Shmoneh Esreh that dosen't include a good Barech Aleinu instead of the bad one he said in Minchah?

Answer: in the past we mentioned that in the opposite case [of forgetting to ask for rain in the winter] Ha'Gaon R 'Elyashiv ZT"L held that he should daven the Shabbos Shmoneh Esreh twice, agreeing to R' Chaim M'Brisk ZT"L who understood that omitting V'SainTal Umatar nullifies the Davening completely, thus requiring a new davening which wasn't made up on Friday, and needs to be made up on Shabbos.

In our case, probably everyone will agree that his Friday Minchah doesn't count at all, and he is required to Daven Marriv twice on Shabbos.

----- ד ב ר ח כ -----

וטעם המחלוקת מבואר במשנ"ב (ס"ק לב) שדעת ר"י שלא צריך לחזור, מאחר וכבר התפלל שמו"ע, רק ששכח של שבת, וכשישלים ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת מה ירויח בזה התשלומין. אולם חכמי פרובינצ"ה סוברים, דמה שהתפלל שמו"ע בלא שבת, הוי כאילו לא התפלל כלל, כיון שלא עשה כדיון.

לא הזכיר 'טל ומטר' במנחה בחורף ביום שישי

[ב] והנה לא מבואר בשו"ע מה הדין אם שכח ולא אמר 'טל ומטר' במנחה בערב שבת, שלכאורה הרי גם

לא הזכיר שבת במנחה בשבת, או לא הזכיר יעלה ויבוא במנחה בר"ח

[א] הנה בשו"ע (קה, יא) מובא מחלוקת הראשונים, במי שטעה במנחה של שבת ולא הזכיר של שבת, אם יתפלל במוצאי שבת ערבית שתיים, וכמו כן אם לא הזכיר 'יעלה ויבוא' במנחה של ראש חודש, אם יתפלל במוצאי ר"ח ערבית שתיים. ומספק מכריע השו"ע שיתפלל אותה בתורת נדבה, דהיינו שיתנה ויאמר, אם חייב אני הרי זה לחובתי, ואם לאו הרי זה לנדבה.

להתפלל פעם שלישית, אבל עם חסר לו רק הזכרה, אז ממ"נ הרי הזכיר את שניהם. ולפי הבנת הגר"ח הלוי, אז ודאי התפילה הראשונה כמאן דליתא דמי, ובודאי צריך לחזור ולהתפלל שוב.

אמר 'טל ומטר' בקיץ במנחה ביום שישי

[ו] והנה כל הדברים הנ"ל (מחלוקת הגר"ח הלוי והחולקים) אמורים במי שלא אמר 'טל ומטר' בימות החורף, אולם אדם שבטעות אמר 'טל ומטר' בימות החמה, יתכן בהחלט שבזה לכו"ע צריך להתפלל ערבית שתיים, כי 'טל ומטר' בימות החמה סימן קללה הוא.

שהרי חזינן מש"כ הביה"ל (ק"ז, ה ד"ה אם) שמי שאמר 'טל ומטר' בימות החמה, אינו יכול לתקן בשומע תפילה כי זה קלקול לברכה, ולא דמי למי שלא אמר 'טל ומטר' בימות החורף שזה רק חיסרון. וע"ע בביה"ל (ק"ז, ג ד"ה אם; ועי' בנשמ"א ח"א כד, א) מש"כ שאם בטעות אמר 'טל ומטר' בימות החמה, שלכתחילה צריך לחזור לתחילת הברכה, גם אם עדיין אווז תוך כדי דיבור. וע"ע במשנ"ב (תפת, יב) שמתבטא שזה ברכה לבטלה.

לא הזכיר יעלה ויבוא בברכהמ"ז אם ישלים ב'הרחמן'

[ו] והנה הרמ"א (קפת, ז) כותב, שמי ששכח ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון בראש חודש, דיתכן שעכ"פ יש לאמרו בתוך שאר 'הרחמן' כמש"נ שם לעיל לגבי על הנסים, ומוסיף שאולי יש לחלק, כי ביעלה ויבוא יש בו הזכרת שמות ואין לאומרו לבטלה¹, ומסיים כן נראה לי ושכן נוהגין.

וחזינן מינה, ש'יעלה ויבוא' זה רק הזכרה, וניתן להשלים אותו גם אחרי ברכת המזון. אך כמובן יש לחלק, ששם בברכהמ"ז הזכרת יעלה ויבוא אינה מעכבת, אבל בתפילת שמו"ע כשמזכירו משמע מדברי הביה"ל, שאינו נידון כתחנונים בעלמא, אלא הוה ברכה לבטלה להזכירו שלא במקומו.

אולם כאמור לעיל, נחלקו הראשונים באדם שלא הזכיר יעלה ויבוא בתפילה, אם נחשב כלא התפלל כלל או שרק חסר לו הזכרה.

¹ יער"ש בביה"ל (שם ד"ה ואין) שמביא שהמג"א תמה על זה, וכי אסור לומר תחנונים שיש בהן הזכרת שמות, ודוקא ברכה לבטלה אסור. ומביא מש"כ הבגדי ישע, שבכאן לגבי יעלה ויבוא שכונתו בזה לצאת ידי חיוב ברכה גרע, ויש בזה חשש ברכה לבטלה.

שם לא ירויח בתפילת המעריב בליל שבת, ולפום ריהטא היה נראה, שגם זה תלוי בב' שיטות הנ"ל – ובשבת הרי לא דשייך להתפלל נדבה.

אולם בכתבי מרן הגר"ח הלוי זצ"ל (סטנציל אות א) מובא, שלגבי טל ומטר שהוא מסדר התפילה, כשלא אמרו, הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים, ונחשב כאילו לא התפלל כלל. ולא דמי ליעלה ויבוא שבהוא רק חיוב הזכרה, ולא הוי כלא התפלל, רק שחייב להתפלל שתיים כדי שיזכיר יעלה ויבוא, ולכן בזה י"א שלא יועיל מה שיתפלל ערבית שתיים.

וכן דעתו של מרן הגריש"א כפסק הגר"ח, ולכן מי שלא הזכיר 'טל ומטר' במנחה ביום שישי, מתפלל בליל שבת שתיים [לפי ב' שיטות הראשונים הנ"ל], מאחר ותפילת המנחה שלו נדיון כאילו לא התפלל כלל.

דעת החולקים

[ג] ויש חולקים על הכרעה זו, ראה בשו"ת הר צבי (אר"ח א, נד) שכותב להוכיח נגד זה, שהרי אדם ששכח לומר בימות החורף 'טל ומטר' ואמר רק 'ותן ברכה', יכול להשלים הזכרת 'טל ומטר' בשומע תפילה, א"כ מוכח שאין 'טל ומטר' מטבע הברכה. אך לכאורה אי"ז ראייה מוכרחת, שכן תיקנו להזכיר 'טל ומטר' או בברכת השנים או בשומע תפילה.

וראה בהליכות שלמה (תפילה פ"ח ארחות הלכה הע' 82) שהובא שם שדעת מרן הגרש"ז א היתה כההר צבי, שהזכרת 'טל ומטר' שוה ל'יעלה ויבוא' שנחלקו בזה הראשונים.

דעת המשנ"ב

[ד] והנה בדברי המשנ"ב אין דין זה ברור, ואולי יש לדייק מדברי המשנ"ב (קח, לה; וע"ע קח, ט; בה"ל ק"ז, ה ד"ה אם) שכותב "בדיוקא נקט יעלה ויבוא, דאם שכח טל ומטר או משיב הרוח בשבת ור"ח במנחה, או ששכח שאר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל, לכו"ע יתפלל בערב שתיים, דהא ירויח זה בתפילת התשלומין" – שמשמע מינה דס"ל ש'טל ומטר' שוה ליעלה ויבוא, שחוזר ומתפלל רק בגלל שירויח. אך אי"ז מוכרח, כי השעה"צ שם כותב שדין זה פשוט, דהיינו דברים פשוטים שלא צריך ראייה, שאם יש אפשרות להשלים שודאי צריך להשלים, ואינו נכנס לדון על מקרה שלא משלים ודו"ק.

[ה] ויש לדון, באדם שבתפילת חול המועד של פסח שהזכיר יעלה ויבוא, אבל בטעות אמר 'טל ומטר', ובתפילה השניה אמר 'ותן ברכה' אבל שכח להזכיר 'יעלה ויבוא', שאם נדון שאין כאן תפילה, אז יצטרך